«Кашни çыравçă хăй «чиркÿ» пулмалла»

«Тăван Атăл» журнал шеф-редакторĕ, Чăваш Республикин искусствăсен тава тивĕçлĕ ĕçченĕ Арсентий Тарасов çаврака датăсене килĕштерсех каймасть пулин те «Хыпар» хаçат журналисчĕн хăш-пĕр ыйтăвне хуравлама çапах та кăмăл турĕ.

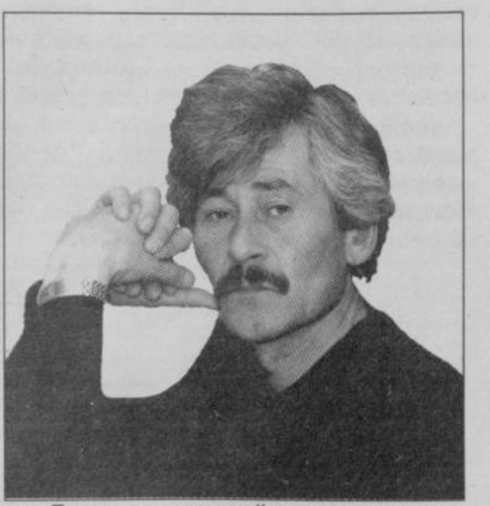

– Пурте пĕлетпĕр: çын хăйĕн кун-çулне тишкерсе хак пама çур ĕмĕр çитсен тытăнать.

Арсентий Алексеевич, хăвăн пĕрремĕш хаклавна ас тăватăн-и? Пилĕк çул хушшинче вăл улшăнмарĕ-и?

– Манăн шухăшăмпа, пурнăça юбилейсемпе мар, тĕрлĕ пулăмпа пахаламалла. Çапах та калам: хыçа хăварнă çулсене мĕн-мĕн тунипе эпĕ кăмăллă. Паллах, улшăнусем пулчĕç. Калăпăр, 50 çула телекуравра кĕтсе илнĕччĕ. Унтан наци радиовĕнче ĕçлерĕм. Халĕ «Тăван Атăл» журналта тĕплентĕм. Манăн тахçанах литературăна çывăх сывлăшра пулас килетчĕ.

– Ĕлĕк-авалтанах паллă: ачан таланчĕ йăхран тата сут çанталăк мĕнлерех мехел панинчен килет. Сана хăшĕ витĕм кÿнĕ? Çырас ăсталăху ăçтан йăл илсе тапса тухнă?

– Малтанах çакна пĕлтерем: эпĕ – Сурковсен йăхĕнчен. Хушамата атте 60-мĕш çулсенче улăштарнă. Аслашшĕ Тарас ятлă пулнăран. Ялта сумлă йăх, кăштах ăслă йăх та шутланать. Асатте вĕреннĕ çын пулнă. Аттене те вĕрентессишĕн питĕ тăрăшнă. Пĕр çухрăмри Çĕнĕ Ахпÿрт шкулне лашапа леçнĕ, каçхине кайса илнĕ.

Шкул пĕтерсен атте Патăрьелти педагогика училищинче пулас паллă çыравçăпа Илпек Микулайĕпе пĕр класра вĕреннĕ. Ун пирки каярахпа çапла каланине ас тăватăп: «Шăши пек йăпăр-йăпăр чупса çÿретчĕ. Пĕрмаях комсомол юррисене юрлатчĕ».

Анне Геннадий Айхи сăвăç çуралнă тăрăхран, Çĕньялтан. Пирĕн Пăлакассине ăнсăртран лекнĕ. Колхоза тара кĕрсе ĕçлеме килнĕ те – ăна аттепе паллаштарнă...

Анне чĕлхе енчен чылай çыравçăран иртТерекен çынччĕ. Çав тери сăнарлă калаçатчĕ. Вăл хăр тăлăх пулнăран шкулта вĕренмен. Хутла пĕлменренех унăн чĕлхи пăсăлман-тăр. Çав тасалăх мана кусне пулĕ тетĕп. Çырас килни те вĕсенченех – аттепе аннерен.

Литература енне туртăнма пирĕн йăхра çыравçăсем пулни те витĕм кÿнĕ паллах. Сăмахран, Владимир Март, Мартышкин хушамата çапла кĕскетнĕччĕ вăл, – сăвăсем лайăх çыратчĕ. Вĕсем «Çеçпĕл çеçкисем» кĕнекере пичетленнĕччĕ. Шел, ялтан хăпса тухаймарĕ, ăсталăхне малалла туптаймарĕ.

Асаттен аппăшĕн ывăлĕ Александр Плешков та çырма хавхалантарнă. Вăл Патăрьел район хаçатĕнче вăй хунă. Кÿрше, «Хресчен сасси» хаçатра, «Капкăн» журналта ĕçленĕ Федор Комарова та, ырăпа асăнас килет. Унăн сăввисем те кăмăла ларатчĕç. Марина Карягина сăвăçа та пирĕн йăхранах теме пулать: ман асаттен аппăшĕн хĕрĕ – унăн асламăшĕ. Асаттепе пĕр тăван Трифон мăнукĕ Владимир Сурков та /вăл Чăваш радиора ĕçленĕ/ тарăн шухăшлă сăвăсем çырать.

Çут çанталăк илемĕ, хăйне евĕрлĕхĕ те манăн чун-чĕрене ача чухнех килентернĕ, ăша хывăннă. Эпĕ çырмаçатрана, вăрманлă вырăна питĕ кăмăллатăп. Пăлакасси ку енĕпе чухăнрах пулнăран атте çапла калатчĕ: «Арçук, ÿссе çитĕнсен, лесника вĕренсе тухсан каятпăр Йĕпреç тăрăхне, кÿлĕ хĕрринче çурт лартатпăр та – çут çанталăк ырлăхĕпе пурăнатпăр». Атте мана вăрман çынни тăвасшăн пулнă. Район центрĕнчен кĕнекесем ятарласа илсе килетчĕ. Ботаникăн пĕрремĕш урокĕсем маншăн шкулта мар, крыльца картлашки çинче иртнĕ.

– Ачалăху ялта юлнине эсĕ «Сутнă çуртри юлашки каç» повеçре яр уççăн кăтартнă. Ăна çап-çара хăварма шел пулмарĕ-и? Яла пырсан сана ÿпкелемест-и?

– Çурт-хуралтăна сутнăшăн халĕ питĕ кулянатăп. Ачалăхăн ÿпкевне те чĕрепе туятăп. Тĕлĕнмелле: атте-анне пÿрчĕ пур çĕртех вăл çук та пек, – текех хамăрăн мар-ха та. Çут тĕнчерен кайиччен анне çапла каларĕ: «Пирĕн çурт нихăçан та пушă ан лартăр. Хăвăр мар тăк – кам та пулин пурăнтăр». «Çемье вучахне ан сÿнтерĕр» тенĕ пулсан, паллах, пÿрте сутма совеçĕмĕр çитместчĕ. Кашни Çимĕкрех яла кайсан çарран чупса çÿренĕ урама кĕретĕп, çуралса ÿснĕ çурт умĕнче чарăнса пусăма тайса тăратăп: атте-аннене, ачалăха аса илетĕп, эпĕ тĕп килте марришĕн пăшăрханса вĕсенчен каçару ыйтатăп. Ухçалла çын пулнă тăк пÿрте каялла сутăн илме хатĕрри çинчен хам илтмелле пăшăлтататăп. Тĕрĕссипе, эпĕ ял çынни, эпĕ Пăлакассирех юлнă, – Шупашкарта вăтăр сакăр çул пурăнатăп пулин те. Калав-повеçри геройсем те ял çыннисемех вĕт манăн.

Хăш-пĕр чухне пусăма çакăн пек шухăшсем кăшăлласçĕ: эпир, ял ачисем, хулана мĕн илсе килтĕмĕр, ăна эпир кирлĕ-и? Çуралнă вырăнта ял психологийĕпе хăват илнĕ, хулана килсен вара – йăлт улшăнмалла, унăн картне лармалла, «вăййине вылямалла», темле ушкăнсенче пулмалла... Чăваш чунĕ çакăнта кисренмест-ши-ха? Эпир «пăсăлни» çак кисренÿре мар-и? Енчен те пуслăхсене юраса, вĕсен юррине юрласа пурăннă тăк – эпĕ, тен, культура министрĕ те ним те мар пулаттăм. Шĕкĕр Турра – манăн тавра курăм улшăнмарĕ, чун-чĕре сутăнмарĕ, икĕ питленмерĕ.

– Эсĕ «Тăван Атăла» киличчен, телекуравра çанă таварса ĕçленĕ хушăра, драматургипе поэзире те сулмаклă утăмсем турăн: санăн «Инçет телей çути» пьеса тăрăх лартнă спектакль Раççей патшалăх премине тивĕçрĕ, «Шăппăн-шăппăн ларар-и» юрру хитпарадра пĕрремĕш пулчĕ. Тĕрлĕ жанр анлăшĕнче «суха туни» таса литературăпа ĕçлеме чăрмантармасть-и?

– Чăрмантармасть. Мĕншĕн тесен вĕсем пурте – телефильм-и, сăвă-юрă-и, калав-пьеса-и – пĕр кĕвĕре, пĕр çыхăра, пĕр шухăш-курăмра. Унта чун туйăмĕ, чун ĕсĕклевĕ. Вĕсем расна жанр пек çеç шутланаççĕ.

– Арсентий Алексеевич, хайлавусенчи тĕп сăнарсем санăн – «пĕчĕк» çынсем, кушаксем, качакасем, шăрчăксем... Вĕсем урлă эсĕ общество мĕнле шайрине кăтартатăн. Çĕр-шыв тĕрекĕ, хăвачĕ пуслăхсемпе олигархсенчен мар, «пĕчĕк» çынсенчен килнине сăнлама та вăхăт çитмерĕ-и?

– Тĕрĕс. Президентсемпе олигархсен, предприяти ертÿçисем таранчĕнех, – вăхăтлăх çынсем. Ну, лараççĕ халăх шучĕпе укçа çапса – вунă çул, çирĕм çул... Çакă ниме те пĕлтермест, ниме те тăмасть. Пурнăçăн хăйĕн саккунĕсем, унăн хăйĕн аталанăвĕ. «Пĕчĕк» çынсем çемье çавăрмасан, ача çуратмасан, тырă çитĕнтермесен, сысна пăхмасан... – патшалăх тытăмĕ çук. Çавăнпа пуслăхсем: «Эпĕ санăн хуçу», – тени айванла – вăл вăхăтлăх хуçа çеççе.

Пĕррехинче хĕр килĕшме кайнăччĕ. Шăпах суйлав вăхăчĕ. Чăваш Президентне суйламалла. Кил хуçипе пурнăç, политика çинчен калаçса кайрăмăр. Ун чухне, 90-мĕш çулсен пуслăмăшĕнче, самани çапларахчĕ – калаçмалли самана. «Камшăн сасăлатăн-ха? Федоровшăн-и, Кураковшăн-и е Хусанкайшăн-и?» – тесе ыйтрăм. Кил хуçи ман çине кăн-н! пăхрĕ те: «Тăванăм, журналист, айта-ха кăтартам сана камшăн сасăламаллине», – терĕ. Пахчана илсе тухрĕ. Кунта, шăкăрин – купăста, кишĕр, сухан, çĕр улми йăранĕсем. «Акă манăн суйлав: çак çимĕçсем парка çитĕнсен, вĕсене усламлă вырнаçтарсан – вара манăн пурнăç пулать. А, сан Федорову, Куракову, Хусанкайу – пурте вăхăтлăх. Маншăн сумăр çунипе хĕвел пăхни чылай хаклăрах», – терĕ «пĕчĕк» çыннăн пурнăçĕ пĕтĕмпех хайĕнчен килнине систерсе. Çавăнпах-тăр эпĕ те ахаль çынна ытларах килĕштеретĕп, вĕсен нуши-терчĕ те манăнни евĕрех пулнăран. Обществăра икĕ пая – пуянсемпе чухăнсем çине – пайланни пани куç кĕрет. Пуслăхсем, влаçа ярса илнисем, пуйса юлма хĕрĕнеççĕ. Хăйсене пуйма «пулăшакан» хура халăха вара чун усрамалăх «шăмă» ывăтса панипех çырлахаççĕ. Мĕншĕн тесен пĕлесçĕ: ыр курса пурăнасли – вăхăтлăх.

– Паянхи литературăн расналăхĕ пур-и? Вăл 30-40 çул каяллахинчен мĕнпе уйрăларах тăрать?

– Литературăн пĕр вырăнта хытса тăма юрамасть. Унăн уйрăмлăх пулмалах. 30-40 çул каяллахи – таса литература мар, идеологи хатĕрĕ. Ăна халăха минретмелли тухатуллă ăнсăрт пек те хаклама май пур. Унашкал литература паян та çук мар. Çапах та вăл – хальхи çыраканăн, манăн идеологи. Енчен те çав хурăм калав е повеç хайлатăп тăк – эпĕ тĕнчене, çынсене çавнашкал тăвасшăн. Вĕсенчи сăнарсем урлă хамăн идеологие калăплатăп. Тепĕр чуна хам енне çавăрса пĕр шухăшлă сывлăш хатĕрлетĕп. Кашни çыравçă хăй «чиркÿ», хăй «тĕн» пулмалла. Пĕр пеклĕх – аталанăва чăрмантаракан чарак. Литература хăйĕн вăйне çухатни çыракан çын хăй «чиркÿ» пулманнисенчен килчĕ пулĕ тетĕп.

Литература, кино, театр тапхăртапхăрпа аталанать. 90-мĕш çулсенче «чернуха» текенни вăй илнĕччĕ. Халĕ ăна урăхлараххи, халăха кирлĕреххи хĕссе кăларса пырать. Эпĕ совет литературине те пĕтĕмпех хурламастăп. Ун чухне те чун валли паха кĕнекесем сахал мар тухнă, вĕсене вуласа ÿснĕ.

– Эсĕ, пĕлетĕп, ялсене тăтăшах каятăн, çынсемпе курнăçатăн. Мĕнлерех калав-повеç кĕтет паянхи вулакан?

– Хăш-пĕр калаçуран çакна ăнлантăм: паянхи вулакан пысăкрах калăплăшлă хайлавсем вуласшăн. Унти геройсемпе пĕрле пурăнасшăн, хăйне канăçсăрлантаракан ыйтусен тупсăмне тупасшăн. Çавра çил пек пурнăçран хăтăлса, чылай вăхăтлăха ларса канас тенĕ пек, урăх тĕнчене кĕрес килет унăн – пысăкран тĕнчене.

– «Тăван Атăл» тĕпрен çĕнелсе лайăхланчĕ. Анчах та ун ăшĕнчи «Сунтал» кăмăл-туйăма сапăрлăх кÿреймерĕ. Пĕр журналта икĕ журнал пулнине чун-чĕре йышăнсах каймасть-ши?

– Ырă шухăшпах – «Ялав» журнала» упраса хăварас тесе – çапла тунă-ха ăна. Эпир, чăвашсем, мĕн пуррине яланах сыхласа хăварасшăн, – вĕсем пирĕн нумаях пулманран. Çавăнпах, тен, пурăнан пурнăçра катăк пуртă та кирлĕ тенĕ пек, усă кÿмен чылай япаланах упратпăр.

Журнал вулакансем валли тухать. Вĕсемех, çырăнса илекенсемех, татса паччăр «Сунтал» шăпине.

– Эсĕ яланах: «Журналта пичетлеме суйласа илмелĕх калав-повеç çук», – тетĕн. Мĕн пулчĕ çыравçăсене? Вĕсем мĕншĕн çырма пăрахрĕç?

– Эпĕ Пичет çуртĕнчен айккинче пулнă чухне чăваш литератури çавнашкал аялалла анса кайнине туйман. Журнал кăларма чăнах та çăмăл мар. Вулакан чун-чĕрине ярса илекен хайлав чăннипех те сахал.

Мĕншĕн унчченхи пек нумай çырмаççĕ? Сăлтавĕ тĕрлĕрен-тĕр. Çапах та пĕри ярт! курăнать. Писательсен пысăк йышĕ ваталчĕ. Çавна пулах çырас хевти те чакрĕ-тĕр. Пурнăç таппи тĕпрен улшăнни май чылайăшĕ унчченхи идеологие тăрса юлчĕ. Вĕсен каламалли, кăтартмалли сăнарсем çук, мĕншĕн тесен иртнĕ самана картинчен тухаймаç, унтах юлнă. Вĕсен хыççăнхи ăру, пирĕн тейĕпĕр, йышлăх мар. Унта сăвă çыракан ытларах.

Тĕллев: çамрăк талантсене шырамалла, вĕсене литература лаççине ертсе кĕмелле.

– Кирек кам та ĕмĕтпе пурăнать. Писатель – пушшех. Сывăх вăхăтра санран мĕнлерех хайлавсем кĕтмелле?

– Эпĕ чылайранпа кĕнеке кăларман, çирĕм çула яхăн. Халĕччен çырнисене пуçтарса тата çĕннисене хушса ĕмĕте тăрламаллах.

Драматургирен вăхăтлăха пăрăнса прозăпа пусăрăнса ларасшăн. Пурнăça хам курнă таран ăнланса, туйса, пысăкрах, анлăрах, пĕр сăмахпа – хам валли пĕтĕмлетÿллĕрех ĕç каласшăн.

– Ăна çуратса хăтлама «хыпарçăсем» сана ăнăçу та телей сунаççĕ.

– Тавтапуç. «Хыпар» хаçатăн вулаканĕсемпе «курнăçма» май туса панăшăн та пысăк тав.

■ **Геннадий МАКСИМОВ калаçнă.**

Вячеслав РОМАНОВ сăн ÿкерчĕкĕ